

конкурсів, проживає у Нью-Йорку, США), скрипаля Тараса Яропуда (працює в державному камерному ансамблі «Київські солісти») та багатьох інших.

Кам'яччани зберігають і шанують ім'я видатного подолянина. За життя професора Т.Ганицького слава про його школу облетіла всю Європу, була написана книга «Музыкальная школа Ганицкого» (1903-1913 рр.), на придбання матеріалів для її оформлення дав гроші кам'яччанин Арон Гольдман. За час радянської влади ім'я Т.Ганицького було призабуте.

У наш час з ініціативи В.Ф.Іванова (доктора мистецтвознавства, професора, академіка Академії педагогіки і соціальних наук України, академіка Міжнародної Академії енергоінформаційних наук, члена Національної Спільки композиторів України) віднайдено і впорядковано могилу відомого подільського музиканта. Студенти музично-педагогічного факультету місцевого університету щороку її впорядковують на знак шани до першого професора Т.Ганицького, який не пошкодував свого мастка у с.Чемерисах взамін на те, щоби побудувати музичні школи на Поділлі, що згодом дало свої плоди, збагативши музичне мистецтво і музичну педагогіку України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимова-Персидська Н. Наші ювіляри // Музика. – 1985. – №1. – С.9.
2. Геринович В. Т.Ганицький (з нагоди 55-річчя музичної діяльності) // Червоний кордон. – 1928. – 3 березня.
3. Музыкальная школа О.Д. Ганицкого (1903-1913) / Составитель А.Гольдман. Издание автора. – Каменець-Подольськ: Изд. Б.Байнбаума, 1913. – С. 14-15.
4. Об'ява // Подолія. – 1914. – 23 лютого.
5. Сис Т. Музична школа, яка дивувала світ (до 100-ліття заснування міської музичної школи) // Подільські вісті. – 2003. – 4 липня.

Mayya Pechenyuk

TADEY HANYTSKY THE FAMOUS MUSICIAN OF KAMYANETSZYNA

The article offers biographic material and description of T.D.Ganytsky's educational activity. The latter organized musical instruction in the Podillya province, in particular in the city of Kamyanets-Podilskiy in the early 20th century. History of the province, development of the Podillya musical art is viewed through the artist's creative biography.

Ірина Шуль-Бевська

ДІЯЛЬНІСТЬ АМАТОРСЬКИХ ХОРОВИХ КОЛЕКТИВІВ У ЗАХІДНОМУ ПОДІЛЛІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПЕРША ТРЕТИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Стаття висвітлює діяльність аматорських хорових колективів, які працювали на терені Західного Поділля в кінці ХІХ – у першій третині ХХ століття, та визначає їхню роль у процесах національно-культурного становлення.

У зв'язку з утворенням української державності в наукових колах все більший інтерес викликають ті питання, які пов'язані з дослідженням регіонального культурно-мистецького руху, що набув широкого розгалуження у другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст. Основною підставою для цього було скасування кріпосного права в Галичині (1848 р.) та надання автономних прав Галичині як складовій Австро-Угорської імперії. Такого роду «Весна народів» дала підстави місцевій інтелігенції для широкого соціального пробудження, а відповідно й до національно-культурного розвитку. Промотором цих процесів у першу чергу стало місцеве національно-настроєне духовенство,

яке почало поширювати серед своїх парафіян просвітницькі ідеї, і тому становлення місцевої музичної культури в основному трималося на «плечах» священиків і пропагувалося через їхню діяльність.

В українській науці питанням регіональної музичної культури вчені почали більш глибоко займатися лише в період відродження української державності. Провідниками у цій справі були М.Загайкевич, С.Павлишин, Й.Волинський, М.Білинська, Л.Кияновська, Л.Яросевич, М.Черепанин та ін. Вони в основному висвітлювали ці процеси в цілому, не зупиняючись конкретно на тому чи іншому етнографічному регіоні чи його конкретній частині.

Мета статті – висвітлити діяльність аматорських хорових колективів, які працювали на терені Західного Поділля в кінці XIX – у першій третині XX ст., та визначити їхню роль у процесах національно-культурного становлення.

У другій половині XIX ст. у Західному Поділлі були створені культурно-освітні організації «Торбан», «Боян», «Народна школа», «Просвіта», що породили небувалу активізацію в музичному житті (особливо в хоровому) краю (ці процеси були властиві однаковою мірою для всієї Галичини). У цей час могутній хоровий рух охопив усе суспільне життя досліджуваного регіону. У кожному місті, містечку і селі організуються різноманітні за своїм спрямуванням, призначенням, чисельністю, характером діяльності гуртки: хорові, вокальні, інструментальні, театральні – діяльність яких супроводжувалася на місцях створенням освітніх установ – музичних шкіл чи студій. На жаль, музичні класи при різного роду освітніх закладах були спрямовані на домашнє музикування, а діяльність гуртків в основному призначалася для аматорів. Тому в другій половині XIX ст. починають відбуватися процеси виокремлення світських аматорських хорів із церковних, які все більше починають набувати окремішнього статусу, хоча це виокремлення має більшою мірою умовний характер. Адже одні і ті ж самі учасники входили до складу як церковних, так і аматорських хорів.

Найчастіше і найактивніше аматорський хоровий рух поставав у повітових містах та їхніх околицях. Аргументом для цього було функціонування в них гімназій та інших освітніх установ, які активно цей рух культивували.

У кінці XIX – в першій третині XX ст. цей рух найактивніше себе проявив на Бережанщині. Адже в цей час майже у всіх селах та містечках цієї округи при читальнях «Просвіти» працювали мішані або чоловічі хори. Серед диригентів аматорських хорів у цій окрузі виділяється постать Романа Кадайського – талановитого диригента та здібного організатора. Проживаючи у с.Гиновичі Бережанського повіту і будучи там довголітнім хоровим диригентом, він одночасно керував хорами в селах Жуків, Лапшин, Посухів, Баранівка, де мав своїх помічників. Відомо, що під час більших окружних чи повітових імпрез він керував зведеними хорами, що захоплювало публіку величним звучанням, а разом з тим нервувало окупаційну владу, яка часто не давала дозволу на такі виступи. У с.Саранчуках при читальні «Просвіти» працювали мішаний та чоловічий хори, які вважалися найкращими в повіті. Засновником і керівником цих хорів був Петро Климків (його онук – Володимир Климків – став керівником Українського хору ім. О.Кошиця в Канаді, який у 1990 р. із цим колективом відвідав рідне село, давши для місцевої публіки великий концерт, у якому брала участь і Струсівська заслужена капела бандуристів під керуванням Б.Іваноньківа).

Справжніх успіхів у культивуванні аматорського хорового співу в Західному Поділлі (і поза його межами) досягнув Денисівський селянський хор під керуванням отця Йосифа Вітошинського. Працюючи в с.Денисові, куди був призначений у 1867 р., він організовує сільську читальню «Просвіти». Цього ж року о. Й.Вітошинський організував у селі хор. Спочатку це був чоловічий хор. Селяни, заохочені теплими словами організатора, взялися до засвоєння репертуару. В осінній та зимовий періоди вечорами проводилося вивчення хорових партій та навчання нотної грамоти. Крім цього, він створює і дитячий хор, учасниками якого були місцеві школярі, які сходилися радо на репетиції, бо після кожного вдалого виступу вони діставали «шустку» на цукерки. Майже щодня у домі Вітошинського відбувалися репетиції хорів та гра на духових інструментах, які він купив за власний кошт. Але іноді вже після декількох репетицій недавні охочі до співу відмовлялися з різних причин від подальшої участі в них. Бувало, що деякі батьки не погоджувалися, щоби їхні сини «тратили

час» на співи. Тоді Вітошинський наймав якогось селянина за плату, аби той заступив хлопця по господарстві, а останній відповідно перебував на репетиції хору чи оркестру.

Концертний репертуар Денисівського хору складався з таких творів: «Осінь», «Річенька», «Піснь прощальна» І.Лаврівського; «Хор косарів», «Заповіт», «Вже весна наспіла» М.Вербицького, «Помарніла наша доля», «Туга» А.Вахнянина; «Минули літа молодії», «Гуляли» О.Нижанківського, «Огні горять», «Над Прутом у лузі» І.Воробкевича; «Корона золотая» Ф.Колесси, «Верховина» М.Лисенка, «Закувала та сива зозуля» П.Ніщинського та ін. Хор часто виступав на сільських імпрезах: на святі скасування панщини, під час Шевченківських роковин, пам'ятних історичних дат, християнських свят, вечорниць тощо.

Долаючи перешкоди властей, транспортні труднощі (бо лише іноді їздили залізницею, а переважно возами чи саньми) Денисівський хор об'їздив майже весь галицький край. Як зазначає тогочасна періодика, «хор під диригуванням Й.Вітошинського виступав 9 разів у Тернополі, 6 разів у Бережанах, 2 рази у «Станіславові, виступав також у Коломиї, Бучачі, Копичинцях, Теревовлі, Струсові, Золочеві та ін. [6, 88]. На концерті у Львові знавці хорового мистецтва підозрювали, що в хорі о. Й.Вітошинського беруть участь оперні співаки, одягнені по-селянськи. Тодішня преса зазначала, що «денисівські драбинчасті вози із співаками, одягнутими в сіраки, вітали Відень, Варшава і Прага» [6, 89]. Крім місцевої преси, про хор Й.Вітошинського писала й зарубіжна, зокрема Віденська «Noe Frae presse» та польські «Крај», «Правда», а найчастіше діяльність цього хору висвітлював чеський фольклорист та етнограф Францішек Ржегорж, що гостював в диригента у 1891 р. та зробив кільканадцять світлин. Відомо, що альбом із світлинами хористів та музикантів під керівництвом о. Й.Вітошинського, виготовлений Ф.Ржегоржем, переданий до фонду Національного музею в Празі. І.Франко під час етнографічної мандрівки з львівськими студентами західноподільським краєм у серпні 1885 р. відвідав с.Денисів і мав змогу милуватися співом місцевого хору, яким диригував о. Й.Вітошинський. У часописі «Діло» за 1887 р. подано інформацію, в якій зазначено, що «у липні 1887 р. у Тернополі співав хор селянський під проводом Вітошинського у силі 122 співаків. Хор цей складали селяни із Білої, Чистилова, Воробіївки, Курівців, Цеброва, Березовиці, Настасова і міщани з Тернополя, а осередок творили співаки з Денисова, Купчинець і Городища» [6, 89]. У той час у Денисів посилали на навчання представників із багатьох галицьких сіл та містечок, щоби опанувати диригентську справу та гру на духових інструментах. Денисівську школу хорового співу та гри на музичних інструментах фахівці вважали справжнім «університетом культури». У цій школі, крім спеціальних предметів, майбутні диригенти слухали також лекції з історії, природознавства, живопису, садівництва, бджолярства, агрономії. Їх читали письменник Андрій Чайківський та місцевий вчитель Омелян Бородієвич. Щороку Денисівську школу закінчували десятки ентузіастів, які поверталися додому фаховими керівниками аматорських музичних колективів. Таким чином, щороку в Західному Поділлі та поза його межами зростала кількість хорів та оркестрів.

У цей час аматорське хорове мистецтво активно розвивалося і в Чортківській окрузі. «У Копиченцях та околиці до Першої світової війни і по деяких навколишніх селах були дуже добрі церковні та світські хори, що виступали на концертах. Бачу ще сьогодні о. Климента Соневицького і чую його низький басовий голос, а дружина о. Рогошевського акомпонувала мені на фортеп'яні на моїм концерті у Копиченцях», – згадує відомий співак Клим Чічка-Андрієнко [8, 285]. Одним із чільних його провідників був вчитель місцевої гімназії Денис Познанський, який керував не тільки зразковим хором, але й камерним оркестром. Крім диригентського таланту, він ще й володів даром музичного компонування, його велика композиція для мішаного хору та інструментального ансамблю «Тернистий шлях» була окрасою ряду концертних програм.

Аматорське хорове життя вирувало й у містечку Хоросткові. Тут у 20-х роках ХХ ст. місцевим хором керували спочатку Петро Свистун із Великого Говилова, а опісля – Володимир Доскоц. Під їхнім керівництвом хор був доведений до високого мистецького рівня, і через те польська влада належним чином «оцінила» здобутки хору та його керівників, надавши їм учительські посади лише на польській етнічній території. Відомо також, що посаду світського диригента в м.Хоросткові часто

оплачував місцевий священик і опікувався організаційними проблемами хору: придбанням нот, костюмів, наданням власного приміщення для репетицій.

Активна робота з пропаганди аматорського хорового руху проводилася і на Теробовлянщині. Зокрема, в м.Теробовлі місцева громада влаштувала кожного року свята-концерти в честь Т.Шевченка. У програмі цих концертів завжди брав участь місцевий хор читальні «Просвіта» під керівництвом відомого місцевого композитора і диригента, випускника Львівської семінарії та консерваторії о. Євгена Турули. У 1914 р. о. Турула організував велике повітове свято, пов'язане із закладенням каменя на місці побудови пам'ятника Т.Шевченку. Після відправлення Служби Божої хор у складі більше 100 чоловік під супровід духового оркестру виконав «Заповіт» М.Вербицького, а цей величний захід супроводжували духові оркестри із сіл Глещави і Сороцького, якими керував місцевий парох о. Петро Єзерський [7, 275]. У Теробовлі в цей час кожного літа на площі Замкової гори відбувалися багатолюдні українські фестини з виступами духових оркестрів, хорів і «руханкових пописів» молоді.

Аналогічна робота з розвою аматорського хорового мистецтва проводилася і на Бучаччині. Зокрема, Роман Коцик у статті «Бучач при кінці XIX і початку XX століть» зауважує, що «Філію «Просвіти» тут засновано у 1907 р., проте місто Бучач є одним з нечисленних повітових міст Східної Галичини, де місцева громада не спромоглася на побудову Народного дому, а тому імпрези, концерти, виступи хорів, театральних гуртків, мандрівного театру «Руської бесіди» зі Львова проходили у жидівських підсіннях» [3, 177]. При Бучацькій читальні «Просвіти», а опісля при Міщанському братстві працював мішаний хор, учасники якого були прихожанами місцевої церкви. Після Першої світової війни культурно-освітній рух ще більше активізувався і став підставою для святкування різного роду імпрез: святкових концертів у честь Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки, М.Шашкевича тощо.

І все ж таки центром культурно-мистецького життя в Західному Поділлі було місто Тернопіль. Зокрема, у домі «Міщанського братства» щорічно відбувалося біля сотні прилюдних виступів – концертів, вистав, вечорів відпочинку. До цього процесу активно долучалася філія Музичного товариства ім. М.Лисенка в Тернополі, яка 11 лютого 1936 р. влаштувала «конкурсний іспит» сільських хорів Тернопільського повіту, в якому взяла участь 7 мішаних хорів і 1 чоловічий. Конкурсним твором для всіх колективів була коляда «Бог предвічний народився» в обробці Б.Безкоровайного. С.Людкевич, що був присутній на цьому конкурсі в якості члена журі, зазначав, що «імпреза робила симпатичне, наскрізь культурне враження і доказала якнайкраще про великі духовні засоби та подиву гідний культурний інстинкт нашого села» [4, 8].

Жителі м.Тернополя та навколишніх сіл порівняно з іншими повітовими містами та їхніми околицями знаходилися у більш привілейованому становищі з тої причини, що вони були в епіцентрі культурного осередку регіону. Щороку в м.Тернополі проходили чисельні імпрези, академії, святкові гуляння та урочистості з нагоди різноманітних свят, де всі бажаючі мали змогу бути їхніми учасниками та відвідувачами.

Найбільшою щорічною імпрезою в м.Тернополі було святкування роковин від дня народження пророка української нації Т.Шевченка. Одним із перших організаторів цих святкувань був відомий в Галичині культурно-громадський діяч, письменник та педагог О.Барвінський. Він зазначав: «Роковини народження Кобзаря України святкували ми як велике народне свято промовами і відчитами про поета, його життя і творчість, декламаціями його творів і співами, з-поміж котрих «Ще не вмерла Україна» (ми тоді вважали цю пісню Шевченковим твором) стала нашим народним гімном» [1, 165]. Крім Шевченкових роковин, святкували в Тернополі й інші ювілейні дати. Зокрема, 2 серпня 1885 р. в Тернополі відбувся вечір, присвячений пам'яті М.Костомарова. Вступну промову про видатного українського вченого виголосив О.Барвінський, а опісля з концертною програмою виступив жіночий хор під керівництвом Софії Барвінської, який виконав «Молитву руських дітей» та «Боже великий, єдиний» (слова О.Кониського, музика М.Лисенка). У цьому аматорському хорі в цей час співали три доньки о. Амвросія Крушельницького – Олена, Володимира та Соломія [5, 163].

Цікавим видається мистецький рівень репертуару, який виконували аматорські хорові колективи у цей час. Адже доволі поширеним було чотириголосе мішане або чоловіче виконання без супроводу, так званий квартетний спів, творцями якого були переважно західноукраїнські композито-

ри – М.Вербицький, І.Лаврівський, В.Матюк, І.Воробкевич, А.Вахнянин, О.Нижанківський, Ф.Колесса, С.Людкевич та ін. Серед них перевагу мав чоловічий хорівий спів, оскільки він в основному культивувався у навчальних освітніх закладах – бурсах, гімназіях, колегіумах, що були чоловічими.

Чільне місце в репертуарі аматорських хорівих колективів займали чотириголосі обробки українських народних пісень, які в основному подавалися у формі в'язанок і не виходили за рамки традиційного на той час гомофонно-гармонічного стилю. Пізніше в їхній репертуар «вкоренилися» старогалицькі пісні, які були переважно творами літературного походження, але у процесі широкого побутування вони втратили авторство. Серед них: «Мир вам, браття», «Я щасний, руську матір маю», «Щасть нам, Боже», «Як ніч мя покрие», «Там на горі крута вежа», «Родимий краю», «Сонце ся схвало», «З тої гори високої». В їхню основу переважно покладена патріотична та лірична тематика, яка впливала на виховання національних почувань слухачів, на їхню ліричну настроєвість.

Характерними музично-стильовими ознаками цих пісень є інтонаційно-ритмічний склад, близький до народної пісні, строго витримана чотириголоса гармонічна фактура [2, 21]. У формуванні мелодики і кадансів відчутний вплив авторської музики, переважають повільні та помірні темпи, народнопісенна форма не виходить за межі простого періоду, у гармонізації – перевага тоніко-домінантово-субдомінантових функцій. Всі вищезазначені засоби музичної виразності найбільшою мірою відповідали такого роду хорівому жанру і були продиктовані тими традиціями, які у той час панували в Галичині і формувалися під впливом салонної західноєвропейської музики.

Отже, в кінці XIX – в першій третині XX ст. аматорські хоріві колективи у Західному Поділлі були найпоширенішим видом художньої діяльності, а їхні виступи користувалися найбільшим успіхом серед широкого кола слухачів. Їхнім основним завданням було поширювати музичну хоріву культуру серед місцевого населення через персоналії таких композиторів, як М.Вербицький, І.Лаврівський, В.Матюк, І.Воробкевич, О.Нижанківський, А.Вахнянин, С.Людкевич, В.Барвінський та ін., а також через їхню творчість виховувати в слухачів любов до свого національного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барвінський О. Роковини смерті Кобзаря // Діло. – 1882. – 15 лютого.
2. Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. – Київ, 1960.
3. Коцик Р. Бучач при кінці XIX і з початком XX ст. // Український архів. Бучач і Бучаччина. Історично-мемуарний збірник. Ред. колегія: М.Островерха, С.Шпилявий, Р.Барановський та ін. – Нью-Йорк–Лондон–Париж–Сідней–Торонто, 1972. –Т. XXVII. – С. 177-200.
4. Людкевич С. Конкурс хорів Тернопільщини // Діло. – 1936. – Ч. 41.
5. Остап'юк Б. Перший публічний український концерт // Тернопіль: Погляд крізь століття. – Тернопіль, 1992. – С. 163-165.
6. Савак Б. Йосип Вітошинський // Жовтень. – 1989. – № 3. – С. 87-91.
7. Фіцилович Ю. Українське духовенство в Теробовлі // Український архів. Теробовлянська земля. НТШ. Історично-мемуарний збірник / Редакційна колегія: І.Винницький, В.Палідвор, Р.Криштальський та ін. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1968. – Т. XX. – С. 275-278.
8. Чічка-Андрієнко К. Спогади про музичне життя у Копиченцях та околиці до Першої світової війни // Український архів. Чортківська округа. Історично-мемуарний збірник. / Редакційна колегія: О.Соневицький, Б.Стефанович, д-р Р.Дрижньовський. – Нью-Йорк–Париж–Сідней–Торонто, 1974. – Т. XXVI.

Iryna Shul-Bevska

THE ACTIVITY OF AMATEUR CHORUS ASSOCIATIONS IN WEST PODILLYA (THE END OF XIX – THE THIRD OF XX CENTURY)

The article elucidates the activity of amateur choral associations, which existed on the territory of Western Podilla at the end of 19th – first half of 20th century, and defines their role in the process of the national and cultural development.